

VALIŪNAS SILVESTRAS (Walenowicz Sylwester)

Filosofijos ir šventosios teologijos magistras,¹ gimė apie 1789 m.² Raseinių apylinkėse. Jo tėvai buvo valstiečiai. Žemaitijoje yra toks pagirtinas paprotys, kad artojų luomo žmonės, net ir mažiau pasiturintys, stengiasi duoti savo vaikams išsilavinimą – jei ne patį puikiausią, tai bent galintį jiems užtikrinti geresnį ateities gyvenimą nei tas, kurį jiems patiems apvaizda lėmė. Tad ir jaunas Valiūnas buvo atiduotas į mokyklą³, o išėjęs mokslų kursą, pasirinko dvasišką luomą ir įstojo į vyskupystės dvasinę seminariją Varniuose⁴, iš kur išvyko į vyriausiąją seminariją prie buv. Vilniaus universiteto toliau eiti mokslų, puošiančių kunigo luomą.

Atėjo atmintini istorijoje 1812 metai⁵, Valiūnas buvo iš tų, kurie davėsi suviliojami iki tam laikui puikios prancūzų ciesoriaus šlovės. Metė tylų pamaldumo ir mokslų prieglobstį ir stojo po jo vėliavomis. Tačiau netrukus, nusivylęs dėl nepasisekimų, pasitraukė iš kariuomenės. Apsigyveno tad nuošalioje gimtinėje⁶, kur ir jo tėvai, ir jis pats buvo gimęs.

Veikiai susipažino su daugeliu dvarininkų šeimų ir tapo jų namų bičiuliu⁷. Visur, kur tik pasirodydavo, buvo laukiamas svečias. Dėl savo mokyto, linksmumo ir tam tikru laipsniu įgimto sąmojingumo buvo visų draugijų pažiba, siela ir paguoda. Po Žemaitiją klajoja tūkstančiai jo anekdotų. Sąmojo šmaikštumu ir taikliu susivokimu bet kuriuo atveju nebent pats Zolkovskis⁸ galėtų su juo lygintis. Visada pilnas naujų pajuokavimų, visada pasirengęs kiekvienam atsakyti, Valiūnas nežinojo, kas tai yra nuvalkioti sąmojai.

Po kelių metų, pragyventų nerūpestingai, triukšmingai ir linksmi, gerokai persimainė žemaičių poeto charakteris. Pasidarė liūdnas, niūrus, pamėgo vienatvę, ėmė neapkęsti draugijos. Sunku pasakyti, dėl ko taip atsitiko. Gal meilė, karšta ir per daug drąsi, užtat beviltiška⁹, gal kad geriau pasaulį pažino, iš arčiau prisiziūrėjo į žmones – gal tatai jį taip pakeitė?

Valiūnas iš prigimties buvo geras, turėjo jautrią širdį, linkusią į tikrą meilę ir draugystę, tačiau, likimo atiduotas į tą luomą, į kurį žmonės (labai neteisingai) žiūri su tam tikra panieka, o, be to, turėdamas išsilavinimą ir didesnį reiškinių išmanymą už tuos, kurie jį niekino, negalėjo į juos nežiūrėti iš aukšto.

---

¹ Ar teologijos magistro, ar kandidato laipsnį gavo Valiūnas, dar dokumentiškai neįrodyta.

² Rkr. 1790. Valiūnas gimė 1789 m., krikštytas 1789 VII 11 (R. Mikšytė, „Nauji duomenys S. Valiūno biografijai“ – *Literatūra ir kalba*, V., Vilnius, 1961, p. 609).

³ Mokėsi Raseinių mokykloje, 1803 m. Valiūną jau randame tos mokyklos sąrašuose (BA, II, p. 133).

⁴ Varnių dvasinėje seminarijoje Valiūnas nesimokė – taip pažymėta Vilniaus vyriausiosios seminarijos sąrašuose (BA, II, p. 144).

⁵ 1812 m. Valiūnas baigė Vyriausiąją seminariją, bet kunigu nebuvo įšventintas.

⁶ Aužbikave.

⁷ Be Bilevičių, Valiūnas bendradarbiavo su to meto lietuvių literatūros bei kultūros veikėjais Simonu Stanevičiumi, Dionizu Poška.

⁸ Aloizas Zolkovskis (1777–1822) – pagarsėjęs savo laiku lenkų artistas-komikas ir dramaturgas. Jo sūnus, taip pat Aloizas, buvo ne mažiau už tėvą garsus komikas. Sunku pasakyti, katrą turėjo galvoje Jucevičius – gal tėvą.

⁹ Spėjama, kad buvo pamilęs mokslo draugo Prano Bilevičiaus, kilusio iš žymios Žemaičių bajorų giminės, seserį, kurios, aišku, už valstiečio sūnaus tuo metu niekas nebūtų leidęs.

Maišydamasis tarp šiokiadienio protelio sutvėrimų, pasipūtusių kaip vėjo pripūstos kvailumo ir išdidumo pūslės, anksčiau ar vėliau turėjo priprasti prie užsidarymo savyje, prie vienatvės.

Žmogui beturčiui, neturinčiam dvaro, apdovanotam ugninga vaizduote, švelnia širdimi, norinčiam pasidalyti savo likimu su turtinga asmenybe, lieka tik arba likti stoiku*, arba eiti į beprotnamį. Valiūnas buvo kupinas aukšto poetinio entuziazmo, bet jį slėgė neturtas; į ką tik jis savo mintis kreipė – niekame negalėjo sukelti sau atjautos: kiekvienam rūpėjo turtingumas, tarnyba ir panašūs pigūs blizgučiai, o protas, mokslas ir sielos ypatumai tiek žmones tedomino, kad valandėlę paplodavo katučių. Tad mūsų poeto širdis versta buvo priversta visiems laikams užmiršti bet kokius švelnius jausmus, pasiduoti melancholijos jungui ir tapti viskam atšalusia, o nepasitikėjimas, patirties išaugintas, užgesino jame paskutinę noro būti draugijose kibirkštėlę.

Tad pasitraukė iš savo bičiulių namų, su kuriais betgi nesutraukiojo visai ryšių, ir įsikūrė kaime, kur jis pats ir jo tėvai buvo gimę. Gyveno ten sau pačiam, atsiskyręs nuo žmonių, tirdamas juos ir stebėdamas įžvalgaus gamtos tyrėjo akimis, kuris, saugioje vietoje būdamas, mokosi pažinti nuodingus šliužus. Vengdavo žmonių, ne dėl to, kad juos būtų niekinęs, bet (kaip pats dažnai sakydavo) kad jų bijojo.

Gyvendamas vienas tyliame kaimo nuošalyje, nieko daugiau nebeveikė, tik skaitė knygas ir rašė veikalus, kurie jam teikia tikrą garbę. Pirmutinis jo veikalas yra dvidešimt keturių giesmių poema iš didvyriškų karaliaus Jono III laikų. Toji poema, be paties pavadinimo *Sobeskiada*, jokio daugiau neturi ryšio su senąja poezijos mokykla Lenkijoje¹⁰. Valiūnas savo genialiam kūrinyje, tariant žodžiais, pasiskolintais iš vieno didžio mūsų esteto, „pakilo aukščiausiam skrydžiui. Įtempė stygą aukščiausiam balsui, puikiausiems tonams, gražiausiems akordams“¹¹.

Galima drąsiai pasakyti, kad jis pirmas nujautė laiką, kada pas mus turėjo kisti poetinis skonis, pirmas nujautė tą ryžtingą epochą, kurioje mūsų jaunieji rašytojai išdidžiai turėjo savo tėvynainiams pasakyti, „kad praėjo laikas, kada pas mus buvo rašomi eilėraščiai pagerbti dailioms moterų kojoms ir išmoningai susuktoms garbanoms. Sklandūs, tikslūs vertimai iš svetimų kalbų, nuolatinis stengimasis padaryti kalbą elegantišką, patrauklią ir švelnią atgraso nuo sekimo. Šitokių privalumų laikai galbūt visai praėjo Dabar sunkiau, nei anksčiau, įsigyti pas mus poeto rašytojo šlovę: žaismingas pataikavimas nepakeis žmonių nuomonės.“

Valiūnas, drąsiai sakau, buvo pirmasis iš tų, kurie visų geriausiai suprato savo šalies poeziją. Jo poemoje nėra sekimo, nėra svetimybų; viskas sava, prigimta, brandu, vyriška. Paveikslai, charakteriai, papročiai ir amžiaus dvasia – meistro ranka perteikti. Skaitydamas jo *Sobeskiadą*, pasijunti tarytum persikėlęs į anuos didvyrių laikus, kada buvo kovojama dėl tikėjimo ir krikščionybės išlikimo; atrodo, jog esi atsidūręs tarp anų pamaldžių, nesuteptos garbės, nepalaužiamos valios riterių, į kurių plienines krūtines sudužo didžiulė Otomanų galybė. Teisingai apie *Sobeskiadą* galima pasakyti tą patį, kas yra pasakyta apie *Gražinę*: „Kietas tos sakmės stilius it geležies šarvai, šaižus it to ginklo džeržgėjimas, kada jį stiprios rankos kelia, ir aštrus it riterių veidai senuose paveiksluose. Sektina tos kalbos, savito žavesio pilnos, harmonija skaitytojo mintį nuneša į tuos laikus, kada vyko poemos veiksmas. Ar yra kas originalesnio mūsų poetinės literatūros sistemoje, ar yra kas glaudžiau susiję su tolima praeitimi, kurios aidai taip raiškiai, taip aiškiai griaudžia, skamba, atsiliepia pačiame stiliuje?“

---

* Stoikas – išvermingas žmogus, ramiai pakeliantis sunkumus ir nelaimes. (Red.)

¹⁰ Apie šį Valiūno kūrinį žinių turime tik iš Juzevičiaus. „Senoji lenkų mokykla“ – tai pseudoklasicizmas; priešpastatydamas jį savo meto literatūrai, Juzevičius turi galvoje romantizmą.

¹¹ Citata paimta iš vieno pirmųjų lenkų romantizmo teoretikų – M. Mochnackio.

Kitas ne mažiau svarbus Valiūno darbas *Pomirtinio laišakai (Listy Pośmierckiego)*, rašyti eilėmis. Gerai pasakė giminingos tautos poetas, kad yra atsiminimų gėlių ir atsiminimų – žaizdų. Yra atsiminimų – gėlių, bet tos gyvos, kvapios gėlės, mielų jaunystės pamišimų ir nekaltų paklydimų kūdikiai, auga ant širdies. Užtat išraudami jas su visomis šaknimis ir persodindami į popierių, tik širdį draskome; tačiau nei mūsų pačių, nei kieno kito ašaros negali duoti gyvybės tiems krašto augalams, persodintiems į speiguotą išoriško padorumo ir šeimyninių kombinacijų klimatą. Buvo stebimasi poeto talentu, daug, labai daug kalbėta apie kraštą, draugus, šlovę ir t. t. Tačiau apie tai, ko poetas visų labiausiai troško, ko ilgėjosi, dėl ko sielvartavo, nė neužsiminta nebuvo. Galėjo tad jis pasakyti:

„Bepigu buvo Pigmalionui marmurą atgaivinti, bet tegu jis būtų pamėginęs ką padaryti su šituo šalto ledo luitu! Šiuo metu nieko daugiau nereikia, kaip spjaudyti žmonėms į akis, bet spjaudyti tik auksu; o tada – viskas bus tavo paslaugoms!“

Valiūno raštai lietuvių kalba taip pat yra didelio talento, o ypač eilėraštis, pavadinimu „Birutė“. Prieš keletą metų esu jį nusiuntęs a. a. Kazimierui Brodzinskiui. Jis laiške, rašytame man, šitokią apie tą poetą nuomonę išreiškė: „Jūsų poetas (Valiūnas), net jei nieko daugiau nebūtų parašęs, kaip tik šį nedidelį eilėraštuką, vertas garbingos vietos tarp devynioliktojo amžiaus literatūrinių įžymybių.“

Į gyvenimo pabaigą Valiūnas buvo didžiausiam skurde. Mirė 1831 m. gegužės 19 dieną. Apie jo laidotuves galima pasakyti Brodzinskio žodžiais:

...Niekas nesispaudė.

Nešvietė lempos, negriozdė kariatės, patrankos nešaudė,

Tyli triukšmingi poetai, pamokslininkai garsieji,

Švelnios gražuolės neliūdi ir ašarų graudžių nelieja.¹²

Tik keli pamaldūs sodžiaus žmonės atidavė jam paskutinį patarnavimą. Valiūno vardą galima palyginti su švytruojančia skęstančio laivo vėliava, sklendžiančia virš bedugnės: švystelėjo – nebėr! Tas vardas neįrašytas atminimo plunksnos į amžinybės knygą, jo netgi nėra pakartojusios skambios jam mielos būtybės lūpos. *Genijus nušmėseliavo nežinomas, it šešėlis nesušlamėjęs!* Mes tad paskirkime jam nors kelias ašaras ir uždėkime antkapį *Sobeskiados* AUTORIUI!

[1841]

Liudvikas Jucevičius, *Mokyti žemaičiai*, Vilnius: Vaga, 1975, p. 173–178, 248–249.

---

¹² K. Brodzinskio ketureilio vertimas – iš knygos: L. A. Jucevičius, *Raštai*, Vilnius, 1959, p. 558.